

AVÍCENNE, REFUTATÍON DE L'ASTROLOGÍE

Neşr ve çeviri Yahya Michot, Les Editions Albouraq, Beyrouth, 2006.

*Rabim ACAR**

Yahya Michot'nun giriş, notlar ve çeviri ile birlikte tahkikli olarak neşrettiği bu eser, İbn Sînâ'nın *El-İşâra ilâ Fesâdi İlmî Abkâmi'n-Nüjûm* (s.4) isimli risalesidir. Bu eser İslam dünyasında astrolojiye bakış konusunda önemli bir çizgiyi temsil eden İbn Sînâ'nın eserinin gün yüzüne çıkarılması anlamına gelmektedir. Küçük bir risale olmasına rağmen, Michot'nun bu risalenin neşrine gösterdiği özen ve okuyucuya tarihsel bir vesikayı sunmada gösterdiği çaba hayranlık vericidir. Eseri neşrederken Michot'nun yazdığı önsöz, giriş ve tercümesine düştüğü notlar, eserin içeriğinin layıkıyla anlaşılmasını, bugün astrolojiden kabaca anlaşılan şeyle ortaçağda anlaşılan şey arasındaki farkın belirginlik kazanmasını, eserin tarihî ve kültürel bağlamının tayin edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, günümüzden bir karşı görüşün kitaba eklenmiş olması da eldeki kitabın değerini artırmaktadır.

İbn Sînâ'nın, risaleyi hasretmiş olduğu astrolojinin değeri hususunda temkinli davranan bir yaklaşım benimsediğini söylemek mümkündür. Ortaçağ İslam dünyasında, astrolojiyi bütün yönleriyle kabul eden yaklaşımla astrolojiyi sınırlı anlamda kabul eden yaklaşımı birbirinden ayırmak mümkündür. Kindî, İhvân-ı Safa, Ebû Ma'sher gibi filozoflar birinci gruba dâhil

* Doç. Dr. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

edilebilirken, Farâbî, İbn Sînâ gibi filozofları ikinci gruba dâhil etmek yerindedir. Gökler ve yer arasında kurulan ilişki, semada meydana gelen olayların ve yıldızların birbirlerine göre aldıkları konumların yeryüzünü etkilediğinin teslim edilmesini gerektiriyordu. Bu sebeple, kozmolojisinde gökler ve yeryüzündeki hadiseler arasında oldukça sıkı bir bağ kuran İbn Sînâ'nın, astrolojiyi reddeden bir eser yazması ilk bakışta biraz tuhaf görünür. Ancak eserin neşrine yazdığı ayrıntılı girişte, Yahya Michot'nun da belirttiği üzere, İbn Sînâ astroloji içinde sadece onun daha ziyade popüler yanı diyebileceğimiz yeryüzündeki cüziyyâta dair bilgi elde etmeyle ilgilenen kısmına karşı çıkmaktadır.

İbn Sînâ bu risalede, astrolojinin horoskop astrolojisi diyebileceğimiz kısmının geçersizliğini ispatlamaya çalışır. İbn Sînâ'ya göre aslında astrolojinin bu kısmının geçersizliği, yani yıldızların durumlarına bakarak, dünyadaki gelecek hadiselerle dair bilgi elde etmenin veya bir kimsenin doğumu esnasında yıldızların mevzisine bakarak o insanın başına gelecekler hakkında hüküm çıkarmanın temelsizliği, hakkında reddiye yazmaya değmeyecek kadar açıktır. Buna rağmen, insanlardaki arzunun şiddeti, saçma sapan ve imkânsız şeylerin varlığına bile inanmalarına sebep olabilmektedir. Genel olarak bir risale yazmaya değmeyecek kadar yanlışlığı açık bir konuda, İbn Sînâ'yı bu reddiyeyi yazmaya iten sebep, astrolojiye meyleden arkadaşını uyarmaktır. İbn Sînâ, astrolojinin insanların astrolojiden beklentilerini karşılamaktan uzak **olduğu** görüşünü desteklemek için risalede, astrolojinin temel ilkelerinin ve ikinci dereceden kabullerinin geçersizliğini, kendi devrindeki astronomi verilerini ya da teorilerini kullanarak göstermeye çalışır. Astrolojinin dayandığı bu asıllar ve bunlara dayanarak yapılan çıkarımlar arasında yıldızlara atfedilen, mesela Satürn'ün soğuk ve zararlı olması, buna karşılık

Jüpiter'in sıcak ve faydalı olması (s.7); burçların ateş, hava gibi elementlerle ilişkilendirilmesi (s.16), şanslı günler-şanssız günler gibi ayırımlar zikredilebilir. Ona göre, yıldızların durumlarından bu dünyadaki muayyen hadise, kişi veya şeylere dair bilgilere erişmek imkânsızdır (s.7). Risalede zaman zaman simyaya, İdris peygambere ve Batlamyus'a dair yapılan değerlendirmeler, risalenin sadece astroloji tarihi açısından değil, İbn Sînâ'nın düşüncesinin karakteri ve felsefe tarihi içindeki yerini tayin açısından da önemli olduğunu göstermektedir.

Yazdığı girişte Michot, risalenin İbn Sînâ'ya aidiyetini ve muhtemel yazım tarihini tespit etmek için dahilî ve haricî deliller sunar (s. 20-38). Risaledeki bazı atıfları—risalenin ne amaçla yazıldığına dair anekdotları—da dikkate alarak, bu risalenin İbn Sînâ'ya aidiyetini savunur. Michot'nun bu risalenin İbn Sînâ'ya aidiyetini müzakere etmesi, risalenin İbn Sînâ'ya ait olmadığı şeklindeki iddialara karşı ikna edicidir. Risalenin İbn Sînâ'ya ait olduğunu ispatlamak için Michot sunduğu haricî bir delil, Fahreddîn Razî'nin İbn Sînâ'nın astrolojiye karşı olan düşüncüler arasında yer aldığına dair şahitliğidir (s.13-18). Risalenin İbn Sînâ'ya aidiyetini tespit için Michot'nun sunduğu dâhili deliller arasında, bu risalede astroloji hakkında ileri sürülen görüşlerle, İbn Sînâ'nın Şifa ve Necat isimli eserlerinde bu mevzuda ileri sürülen görüşleri karşılaştırmasını zikredebilirim. Michot dil ve üslup bakımından da risalenin İbn Sînâ'ya aidiyetini iddia eder. Ancak metinde bahsedilen bazı hadiselerin İbn Sînâ'nın ölümünden sonrasına tekabül ettiğini dikkate alarak, risalede İbn Zeyle'nin eklediği bir kısım olabileceğini de kabul eder.

Michot'nun İbn Sînâ'nın astroloji konusundaki tavrına dair tarihsel algıdan örnekler sunarak İbn Sînâ'nın maksadını tayin etmeye çalışmasının da okuyucu açısından oldukça faydalı olduğu kanaatindeyim. Michot, İbn

Sînâ'nın eserlerinde gökte cereyan eden hadiselerin veya gökyüzündeki varlıkların yeryüzündeki hadiselere etkisi, hatta onları belirlemesi anlamında İbn Sînâ'nın astrolojiyi kabul ettiğini vurgulayarak, bu risalenin amacını ve argümanını tayin etmeye yarayacak önemli değerlendirmeler yapar. İbn Sînâ, Birûnî'nin yaptığı gibi, astroloji ve astronomi arasında Yunanca isimlerine dayanarak bir ayırım yapmasa da, bu ikisinin farklı olduğunu bilmektedir (ss.41-43). İbn Sînâ'nın benimsediği Aristocu felsefe, dört unsurun ve oluş ve bozuluşun semâvî hareketlerin etkisiyle olduğunu kabul ediyordu (s.47). Buna uygun olarak İbn Sînâ, tabiî âlemde yıldızların etkisini kabul ettiği gibi, tıbbî hadiselerde de kabul etmektedir. Mesela ayın sağlıkla ilişkisinden *Urcuze fi'l-Tıbb*'da bahseder (ss.48-49). Michot'nun değerlendirmelerinde, İbn Sînâ'nın astroloji karşısındaki ilk bakışta görüldüğünden daha karmaşık olan tutumuna dair yol gösterici tahliller bulunmaktadır.

Elimizdeki eser özenle hazırlanmış tahkikli bir neşirdir. Elyazmalarının yayınlanmasında başvurulmuş yollar arasında külfetli olanı, editörün müdahalelerini tarihsel olarak aktarıla gelen malzemedan dikkatle ayıran, fakat anlaşılabilir olan bir metin ortaya koymaktır. Bu külfeti bertaraf edecek şekilde tarihsel malzemenin kitlelerin erişimine sunulduğu yollar da mevcuttur, mesela metni sadece daktilo etmek veya elektronik hale getirmek ya da belli bir nüshayı esas alarak erişilen diğer nüshaların farklılıklarını zikredip geçmek bu kolay yöntemlerdendir. Michot, metnin layık olduğu zahmete katlanmış, metin üzerine daha önce yapılmış modern çalışmaları ve daha önce görülmüş olan ya da görülmemiş olan elyazmalarını da dikkate alarak okunabilir bir metin inşâ etmiştir.

Michot'nun inşâ ettiği metin, bu esere dair modern çalışmalar olan A. F. Mehren'in 1904 yılında, Leyden nüshasından hareketle Fransızca yapmış

olduğu tanıtıma—ki Michot Mehren’in çalışmasının pek faydalı olmadığı kanaatindedir—ve 1953 yılında H. Ziya Ülken’in Arapça neşrine—ki Michot bunun çoğunlukla hatalı olduğu kanaatindedir (ss.90-91)—ek olarak İstanbul Nuruosmaniye nüshasına, Londra British Museum nüshasına ve Taşkent nüshasına dayanarak oluşturulmuştur. Michot, Leyden yazmasının daha eski ve genel olarak daha iyi bir nüsha olduğu kanaatindedir. Dolayısıyla İbn Sînâ’nın *Risâle fî İbtâli Abkâmi’n-Nücûm* isimli risalesinin Leyden nüshasını esas almıştır. Metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak için, metni bölümlere ayırmış ve ona başlıklar eklemiştir.

Ayrıca metnin çevirisine oldukça kapsamlı notlar eklenmiştir, İbn Sînâ’nın diğer eserlerindeki ilgili müzakerelere atıfla, metin anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Metindeki tartışmalar, ortaçağ İslam dünyasında astrolojiye dair önemli eserlerdeki tartışmalarla ilişkilendirilmiştir. Bu eserler arasında Batlamyus’un, horoskop astrolojisi ile Aristocu tabiat felsefesini uyuşturmayı denediği *Tetrabiblos*’u (*Dört Kitap*) Ebû Ma’sher el-Belhî’nin Bağdat’ta yaklaşık 850 civarında yazılmış olan *Kitabü’l-Müdkhalî’l-Kebir ila ‘İlmi Abkâmi’n-Nüjjûm*’u ve İhvan-ı Safa’nın ilgili risaleleri zikredilebilir. Böylece metindeki fikirlerin reddettiği görüşlerin muhtemel kaynakları ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiş, tartışmaların tarihsel bağlamı gösterilmiştir.

Esere Elizabeth Teissier’in yazdığı önsöz de eldeki kitabın değerini artıran önemli bir etkidir. Elizabeth Teissier’in önsöz yazması manidardır zira Teissier, böyle bir önsözü yazmayı kendi sanatını ve tutkusunu reddeden bir çalışmaya bir önsöz yazmak olarak telakki eder. Astroloji’yi müdafaa ederken Teissier, astrolojiyi eleştirenlerin çoğunlukla bilgisizce eleştirdiği kanaatindedir, ama İbn Sînâ’nın farkını teslim eder. Teissier, İbn Sînâ’nın argümanlarını önem ve isbat gücü bakımından tasnif eder. Bunlar arasında

geçerli bulduğu itirazları teslim ettikten sonra, İbn Sînâ'nın bazı itirazlarını da çağdaş astronominin verileri ışığında değerlendirmeye tabi tutup sorgular. İbn Sînâ'nın kendi çağının bilimsel verilerini dikkate alarak geliştirdiği argümanların günümüz astronomisinin verileriyle karşılaştırılması, okuyucuya farklı bir bakış açısı sunar.

Eser gerek metnin inşası bakımından, gerekse metnin anlaşılmasına katkıda bulunacak giriş ve yorumlar gibi ekler bakımından övgüyü hak etmektedir. Eserin dilinin Fransızca olması Türkiye'li okuyucular için bir dezavantaj sayılabilir. Ülkemizde Fransızca'nın gittikçe önemini yitirdiği dikkate alınır, eserin Arapça metninin neşrine ek olarak Michot'nun sunduğu çalışma, hak ettiği karşılığı alamayabilir. Ancak sırf eserin özenle hazırlanmış bir Arapça metin içeriyor olması başlı başına eseri cazip kılmaktadır.